

I

САВРЕМЕНА ЧЕЖЊА ЗА ВЕЧНИМ ЖИВОТОМ

Време, испуњено релативним и често пустошним садржајима, није себи довољно, него је, и по самој природи таквог стања ствари, устремљено према вечности која се очекује и која долази, према Дану Господњем, у коме ће се разрешити сви животни временски проблеми. Сада кад Свети Дух делује у Цркви и свету, свако створење, под Његовим дејством, свесно или несвесно, чезне за коначним откривењем и остварењем Христове вечности, што је, у повишеној мери, и прекупација савремених људи.

1.

Чезња (и потреба) за вечношћу има чврсти црквено-откривенски, али и научно-емпиријски (као и животно-практички) темељ. Свет као космос (човек и природа) је у своме садашњем виду пролазан; имао је почетак, па ће, по Божанској логосности као и логици ствари, имати и крај (Мт. 1, 18). Зато Св. ап. Павле може аподиктички да тврди да ми „овде немамо града (станишта) који ће остати, него тражимо онај који ће доћи“ (Јевр. 13, 14). Човек на земљи је, значи, пролазник који стреми (треба да стреми) ка своме коначном исходишту, вечном животу, новоме свету Божијем: „Чекамо по обећању Његовом ново небо и нову земљу где правда живи“ (II Петр. 3, 13). „Кроз све своје промене и мене твар хита своме завршетку. Кроз све дане и ноћи људи, а са њима и за њима и читава творевина, хитају Последњем Дану у који ће се завршити тајна овога света и историје људске. Сви дани као бели потоци и све ноћи као црни потоци ломе се и пробијају кроз урвине и гудуре постојања носећи сва бића ка Последњем Дану у који се морају слити и завршити свој ток. Све што је живело и живи у кавезу времена мора ући у тај последњи дан и искрцати се на његову обалу. Нема никог и ничега што поток времена, јурећи, коритом простора, неће се улити у тај последњи дан“¹ Човек и свет су, дакле, са гледишта вечности у своме спољашњем (рационално једино докучивом) виду привремено трајање од данас до сутра. Апостол Павле, констатујући ту привременост, упозорава да се треба ослободити од претеране привржености овоме свету и окренути према вечној стварности

¹ Архим. Јустин Поповић, *Догматика*, III, Београд, 1978, с. 745.

која долази: „А ово говоримо, браћо, јер је (остало) време прекраћено, да ће и они који имају жене бити као они који немају; и који плачу као који не плачу; и који се радују као који се не радују; и који купују као који су оскудни; и који овај свет употребљавају као који га не употребљавају: јер пролази обличје овога света“ (I Кор. 7, 29—31). Све у овоме пролазном свету тече и иде своје крају. Зато је поред осталог целисходно да сва бића неутоливо чезну за вечним животом, за оним светом Божијим који долази, што је утврђено и васеленским разумом Цркве у Символу вере, где стоји: „Чекам васкрсење мртвих и живот будућег века“.

2.

Чекање, као немирење са пролазношћу и смрћу, није увек правилно умерено, што се, претежно, креће у два супротна, али скоро подједнако погрешна, правца; и то:

а. *Тежња да се људски живот на земљи, по могућности, биолошки продужи и овековечи.* На тој основи ничу материјалистичке филозофије и погледи на свет. Верује се у чаробну моћ науке, нарочито медицине и парамедицине и у њихов развој се улажу велика средства. Наравно, то је велика заблуда, јер пролазност и смрт нису биолошког, него, по својој узрочности, преховног карактера. Грех је директни узрочник смрти. „Кроз једнога човека дође на свет грех, и кроз грех смрт“ (Рм. 5, 12). Смрт се догађа у сфери односа према Богу, због непокораванја Његовој светој вољи као извору вечног живота: грех разара правилни однос ка Богу и води у смрт. Прародитељски грех је наметнуо свеопшти закон смрти, коме подлежу сва људска бића (као и од њих зависна твар). Смрт, није искључиво биолошки крах, него има дубоки извор у отпадији од Бога. Дакле, у Христовим чудима васкрсења из мртвих и исцелења очитује се ова узрочност (Мт. 5, 7; Лк. 4, 34). Болест, као претходница и знак смрти, разголити ову појаву. Смрт је, према томе, у крајњој линији, последица греха, и не може се на чисто медицински (или парамедицински) начин отклонити. Ова биологијска оријентација, пренебрегавајући грех као узрок смрти, има, наравно, негативне етичке последице. Њене присталице живе у свету тупо и нерасудно. Њих изобличава, али хоће и да поучи, Христова прича о богаташу и Лазару (Лк. 16, 19—31), где је у лицу богаташа насликан тип човека који се узда „само у овај свет“, и који, због тога, после телесне смрти, умревши духовно и пре ње, допада вечних мука у паклу, тј. у вечној смрти.

б. *Пасивно ишчекивање вечности као преливање у неки бољи будући живот.* Тој заблуди подлежу нарочито разне секте и покрети хилијастичког и адвентистичког смера. Грешка овде није у самом ишчекивању (напротив, чекање је само по себи, као што смо видели, исправно), него, пре свега, у једностраности и пасивности тога чекања и те наде, као и фантастичној радозналости са којом то чине. Њихово учење је, поред све мистичности, по Апостоловој тер-

минологији, „*телесно мудровање*“ (Рм. 8, 6), произвољна спекулација, која се спотиче, поред осталог, на питању Другог Христовог доласка (вечности која ће тим чином наступити). Долазак вечности је по њима искључиво ствар скоре, а ипак неизвесне, будућности, при чему се превиђа основна чињеница да је вечност са Првим Христовим доласком у телу, већ, пролептички, отпочела. Централни догађај чекања, наиме, није у самој, фаталистички схваћеној, будућности, како они мисле, него баш у прошлости, односно у средишту времена, у факту Христовог искупитељског дела, Крсту и Васкрсењу, којим је већ отпочело Царство вечности као Царство Божије на земљи, што је, изричито, забележено, поред осталих новозаветних текстова, у Лукином еванђељу: „*А кад Га упиташе фарисеји: кад ће доћи Царство Божије? одговарајући рече им: Царство Божије (док траје овај еон) неће доћи да се види; нити ће се казати: ево га овде или онде! јер где Царство Божије је унутра у вама*“ (Лк. 17, 20—21). Царство је сад, као духовна стварност, скривено у душама верујућих и, на тај начин, већ наступило (односно: отпочело да наступа), док ће се његова пуноћа објавити и успоставити у Последњи Дан. Одлучујући тренутак у погледу настанка те вечности догодио се већ и његово испуњење, према томе, стоји у очигледној довршености, због чега чекање постаје напетије, али је очајничка паника која обухвата сектанте излишна и неозбиљна, и води, у практичном животу, у бегство од стварности актуелног времена, у одбијање сучавања са његовим окрутностима. У основи оваквог очекивања стоји покрет душе који се одвојио од фактичког историцитета који јој изгледа несавладив, бежање у својеврсну религиозну утопију, која пориче, на свој начин, конкретност дела спасења у Христу.

Али ипак сама тежња да се живот биолошки продужи и обесмрти, како уче материјалисти, као и само фаталистичко чекање долазећег Господа, како уче адвентисти, без обзира на погрешност, само по себи је психолошки карактеристично: сведочи да се немир људског срца у условима смрти и пролазности, као и у јаду и несавршенству света и живота, не може смирити док не нађе мир у Божијој вечности, што убедиво исповеда блажени Августин у својим чувеним „*Исповестима*“: „*Створио си нас за Тебе, Господе, и немирно је срце наше док не почине у Теби*“.

3.

Чежња за вечним животом, правилно црквено-теолошки схваћена, је много дубљи и садржајнији порив од онога који срећемо у поменутиим правцима: не може се састојати у продужавању агоније смрти на биолошком плану, нити у пасивно-паничном ишчекивању на спиритуалистичком плану, него — у, повезаној са животом у Христу, делатности на, пре свега, унутарње-моралном плану. Човек као круна и врхунац створења Божијег активним учешћем је укључен у процес долажења вечног живота. Очекивање вечног живота се не састоји у продужењу времена овога живота нити искључиво у његовој пројекцији с ону страну историје, но у квалифико-

вању овога (садашњег) живота у односу према будућности, не ради се само о томе да се схвати трагика смртности или одгонетне будућност која ће у Христу наступити, но да се, још сад, живи од те будућности и прилагоди њој. Садашње живљење треба и само да приутовољава, колико може, будућност која ће са Христовим Другим доласком наступити. Није довољно очекивати, него треба, у том очекивању, бити делатан. Главно тежиште тога активног чекања треба да стоји на моралној приправљености за улазак у вечни живот. Пошто је тај живот, као што смо видели, Првим Христовим доласком на земљи већ отпочео и његова пунота претстоји, то је тиме, увек актуелна ситуација моралне *погодности* сад постала сасвим акутна. Вечност је узела почетак и њена врата су отворена, те је час одлуке за улазак у њену стварност дошао, због чега евангелист Јован саветује и упозорава: „Зато, љубазни, чекајући ово старајте се да вас он (час долазеће вечности) нађе чисте и праве у миру“ (I Јн. 3, 14). То: бити „чист“ и „прав“ у етичком смислу — сада је главно. „Благо онима који творе заповести његове (Божије), да им буде власт на дрво Живота, и да уђе у град (вечности), (Откр. 22, 14). То улажење се догађа Божијим дејством, објективно (кроз свете тајне), али и нашим напорима, субјективно (кроз вршење воље Божије, у творењу заповести). Ова субјективна страна је за нас нарочито важна. Зато је у еванђељу речено: „Царство небеско се на силу (са усиљавањем) узима и силовити (ревнитељи) добијају га“ (Мт. 11, 12). У ово Царство не могу да уђу грешници (I Кор. 6, 9—10). Чежња, значи, треба да буде испуњена садржајем моралног усавршавања. Цео земаљски живот је у том погледу припрема за вечни живот. Али ту се не ради само о творењу Божијих заповести као искључиво аутономном наравном (етичком) чину (слично као код Канта), него о животу који се остварује с погледом на долазећу вечност у Христу. У пролазној земности треба живети од непролазне небесности. За вечност није погодан једноставно благодаравни (морални) човек, него онај који Христа чека, А Христа достојно чека, само онај који чекајући извршава Божије заповести. Сваки ко тако поступа може постати „човек Царства“, (Мт. 22, 2).²

4.

У наше време великих научних и техничких достигнућа, високог (у развијеним регионима) стандарда, од чега се очекивало решење многих егзистенцијалних проблема, чежња за вечношћу није ослабила, него се, напротив, повећала. Томе доприноси, поред увек присутних метафизичких разлога, извесна историјска зрелост сазнања да су људске могућности у лечењу од беде пролазности недовољне и да је грађење живота без Божанске перспективе — неуспело. Јади и конфликти бивовања нису престали, а осећање социолошких и других неправди, ма како се оне прикривале, постало је болније.

² J. Jeremias, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen, 1962, s. 176.

Разочарења постојећим приликама су дубока, што избија на површину, пре свега, у неким продорима књижевности и уметности, где се примећују апокалиптичке и мистеријалне црте. Замјатин, Хаксли и Џон Орвел у литератури, а Пикасо и (наши) Величковић и Бурић у сликарству — нису усамљени примери. Ови, још увек неодређени културно-уметнички токови, могу се запазити и у другим областима стваралаштва, нарочито у музици и филозофији. Ове, и сличне, слутње, иако још доста мутне и нејасне, драгоцене су као област чутва за оно што долази. Ту, иако се још не види јасно Пројавитељ, виде се неке пројаве вечности. Интелигенција 20-ог века беше до недавно у великој мери антирелигиозна или арелигиозна. Али то се превазилази. Већ француски надреализам био је знак прве побуне против „рационалистичке“ (у ствари атеистичке) концепције света (Андре Бретон и др.) Чак и нехришћани почињу трагати за религиозним погледом на свет. Егзистенцијализам садржи у себи такву тежњу. Заобилажење религиозне проблематике је само прелазни период.³

Наука данас, бар у неким највишим донетима, није више материјалистичка. Вулгарни материјализам, који сву стварност своди на материју, данас је у науци углавном превазиђен. „Надишавши материју која је, међутим, постала главни предмет науке, ми бивамо немоћни пред мистеријом, за коју је ова наука веровала да је може уклонити“.⁴ Говори се о онематеријализираном материјализму. Откривена је мистерија енергије, која је, на крају, духовна стварност. Утврђује се заједнички спас космоса и душе човекове. Природно-научне хипотезе Тејара де Шардена о „христификацији“ космоса, по којој ће Бог еволуцију космоса довести до ноосфере тј. човека као есхатолошког испуњења — карактеристично је за савремену жељ трансценденције у науци⁵. Наука, тиме, постаје тесно повезана са темељним ставом хришћанства о отелотворењу Бога, у материји (телу), што, у тој перспективи, постаје предмет истраживања. Природа (материја) може се спасти помоћу спасеног човека, јер је подвргнута трулеживости не својом вољом но због људскога греха (Рм. 8, 18—24). Наука, дакле, већ полаже неке хипотезе за есхатолошку визију читаве стварности.

Теологија, изазвана таквом ситуацијом, свесна апокалиптичког часа у коме се налази овет, и сама се ове више окреће есхатолошком аспекту: усредсређује се на актуелно созерцање сусрета са долазећим Господом. Она се изразито креће у есхатолошком смеру. Црквена проповед, с тим у вези, добија есхатолошки карактер. То је, свакако, одраз и црквене свести верника која се приближава оној из првих хришћанских времена када је очекивање краја времена било непосредно и живо. Превазиђене су саблазни црквено-теолошког историзма и рационализма и исцрпено поверење у стереотипну и шаблонску схоластичку доктрину, нарочито заступљену у римокатолицизму и протестантизму (али и у неким православним струјама под њиховим утицајем) да је апокалиптички процес изнутра довршен и да се још може пројављивати у апстрактним спери-

³ E. Schweizer, i. *Petrus Brief*, Zürich, 1942, s. 64.

туализацијама и морализацијама, или налазити примену у разним социјалним утопијама (као оној код Томаса Мора или, у наше дане, у оној коју, веома сензационално, инаугурише тзв. „теологија ослобођења“ у Латинској Америци и сл.). Некада владајуће, а затим често подражавано, учење Бл. Августина изнесено у његовом *Civitas Dei*) да се Царство Божије може остварити већ на земљи, није више утицајно. Данас смо у теологији много ближе учењу источних светих отаца (Св. Поликарпа, Св. Јустина, филозофа, Св. Иринеа Лионског, Св. Јефрема Сиријанца и др.) по коме неће бити раја на земљи, него треба чекати онај на небу (што укључује и чудесно преображење земаљског света).

5.

Српском црквеном народу, по мери вере, није туђа идеја о вечном животу као светлосној водиљи у земаљском животу.

Под окриљем Цркве народ Српски у лицу Св. Мученика Кнеза Лазара, определио се за хришћански хоризонт вечности и у времену. У једном нашем катихизису, (под насловом „*Нема лепше вере од хришћанске*“, чији су аутори епископ Данило Крстић и јеромонах Амфилохије Радовић, Београд, 1982), наведено је да се у битки на Косову против Турака (турских поробљивача) 1389 г. Св. Великомученик Кнез Лазар, заједно са својом христољубивом војском и народом, определио за Царство небеско, тј. Христову вечност уместо пролазног земаљског царства: за умирање са Христом у времену да би се живело са Њим у вечности, јер, како је то изразио народни песник, „земаљско је за малена царство, а небеско увек и довека“. То је косовско опредељење и косовски завет, то је савез који је народ склопио са Богом и запечадио га мученичком крвљу. „На Косову је Српски народ гласао душом за Царство вечности и то је било и остало једино његово право опредељење. Од онда сви Срби, верни том завету, постају народ Божији, Христов новозаветни народ, небеска Србија, саставни део новог Изабраног народа Божијег (Цркве као мистичког Тела Христовог)“, чиме се чежњиво иде у сусрет остварењу воље Божије „и на небу, као и на земљи“ Царству Христове вечности. У том опредељењу се не ради, дакле, само о једном историјском догађају, што би се могло схватити као неки пролазни очајнички претер (ексцес), него о припадности Христу на егзистенцијални начин; то је учешће у крсној жртви Христовој, страдању у Христу, које, у крајњој линији, долази из сукоба у коме овај (трешни) свет стоји према будућем свету Божије праведности. Ко живи у Христу, живи у жртви, слично као у Евхаристији (I Кор. 11, 26).

У светлости опредељења за Небеско царство треба посматрати сва трагична збивања у народној историји, па и, нарочито, садања. Јер Косово је као опредељење незалазно; сви ми, и увек, учествујемо у његовој динамици и трагици, као што је то, збијено и патетично, изразио савремени песник: „Што Косово — до жртвена порта, у којој смо сви ми погинули давно прије но смо се родили (М.

Бећковић). Трагичност није мања данас него некада; можда је и већа. Света земља одређена, фактички и симболички, прекривена је геноцидом и бесчашћем од нових поробљивача. Чини се атак не само на просторе и физичке житеље, но и на, с тим у вези, свето-видовданску косовску оријентацију, напад на душу народа да се дезоријентише и скрене са пута Христове вечности (а, тиме, и са пута праве времености, јер само оно што је вечно има и праву временску вредност). Косово је било и остало, како је рекао Његош, „гдно судилиште“, где се непрестано пада и устаје: ко се ту усправља, усправља се за време и вечност; ко ту пада, пада за време и вечност.

Косово је велика хришћанска поука за обнову живота у Христу. Есхатолошка проповед Српском народу. Јер под ударима зла и неправди, у жртвеном отпору, настаје освешћење за смисао крсног пута, што је продукт живљења са косовским одређењем у души, његовој перспективи вечног (тј. право, земаљског и небеског) живота. Циљ је да се сваки пут изнова постане оно што се садржи у Завету одређења, свети народ Божији, који, у жеравичкој чежњи за вечним животом, Царством Божанске истине и правде, утире стазе Другом доласку Христа.

*
*   *
*

Тако се, дакле, данас, више него у скоријој прошлости, разговодно или неразговодно, кроз сазнање или недоумице, под притиском проблема (често и безизлазних) земаљског живота, као и језе пролазности и смрти, тражи, понекад и незнајући, Христова вечност, односно Христос као вечни живот. То је изразита чежња савремености. Јер Христос је решење времена и вечности, однос — времена у перспективи вечности. Ту и такву чежњу је у наше време, мислим, најчежњивије изразио, и сам патник христоискања и блаженик христоналажења, филозоф и литерата Бовани Папини у својој потресној „Историји о Христу“, где између осталог, у том вапају за Христом, каже: „Сада је дошло време да се опет јавиш свима нама, Исусе, и да овоме нараштају даш јасан и непобитан знак. Ти видиш нашу невољу; ти видиш до кога је ступња дошла наша мука; ти знаш колико смо бедни, колико смо ниско пали, колико смо очајни; ти знаш колико нам је нужна твоја помоћ, колико нам је потребан твој долазак. Дођи, појави се; отвори небо, расветли мучњом са њега ноћ и таму која је земљу обвила; дај час твоје вечности . . . Потребан си нам ти, једино ти, и нико други. Ти си неизмерно потребан овоме свету у ово време. Нико други, нико од свих што живе; нико од оних што спавају у блату своје славе, не може дати нама, и нашој невољи оно добро које би нас спасло. Ти си потребан свима, чак и онима који те не знају, и тима више него онима што знају. Гладан замишља да му треба хлеба, а гладан је тебе; ожеднели мисли да би пио воде, а жедан је тебе; болесни заваарава себе самог да жуди за здрављем, а његова болест долази отуда што тебе

нема крај њега. Ко тражи лепоте у свету, тражи, и не запажајући то, Тебе који си савршена лепота; ко у својим мислима тражи истину, чезне, и не знајући, за Тобом који си једина истина коју вреди познати; а ко тежи за миром, тражи Тебе, једини мир у коме могу наћи спокојство и срца најнемирнијих. Сви они призивају Тебе и не знајући да те призивају, и њихов крик је низрециво болнији од нашега". Није ли ово, као рекапитулација оног о чему је овде била реч, блиско апокалиптичком трепету, који је љубљени Христов ученик Јован забележио на крају Откривења речима: „Говори онај који сведочи ово: да, доћи ћу скоро! Да, доћи, Господе Исусе“.